

POLICY- NOTAT

Sosial mobilitet: Folkebibliotekets rolle i samfunnet

Også i Norge påvirkes våre muligheter av hvordan vi vokser opp. Utdanningsnivå går i arv, fattigdom går i arv og trygd går i arv.

Folkebiblioteket er en uutnyttet ressurs i arbeidet med å sikre alle like muligheter. De har et gratis tilbud og er tilgjengelig for de fleste, og har derfor en mangfoldig brukergruppe. Bibliotekene er et uforpliktende lavterskeltilbud og har verken en religiøs eller politisk agenda. Det gir en unik posisjon for å løse noen av utfordringene vi står ovenfor. Vi blir med tiden både mer flerkulturelle og mer digitale. Det vil øke utfordringen med sosiale forskjeller. Flere studier tyder på at investeringer i folkebibliotekene er lønnsomme. Men de siste årene har kulturens grasrottilbud, og spesielt bibliotekene, blitt kraftig nedprioritert. Bibliotekene er allerede her. De både kan, og vil mange steder romme mer. Det er dermed en effektiv måte å håndtere økende mangfold og ulikhet.

Skal bibliotekene bidra mer enn i dag, må de prioriteres i større grad enn i dag. Det må settes av mer ressurser, og en høyere og mer selvstendig plassering i kommunal administrasjon.

INNHOOLD

1. Er ulikhet urettferdig?	4
1.1 Sosial mobilitet gir flere muligheter.....	4
1.1.1 Den amerikanske drømmen som brast	4
1.1.2 Sosial mobilitet i Norge.....	5
1.2 Institusjoner styrker sosial mobilitet	5
1.3 Kulturlivet er en viktig arena	6
2. Folkebibliotekets demokratiske særstilling.....	6
2.1 Bibliotekenes samfunnsoppdrag	7
2.2 En rolle i utvikling	7
2.3 Bibliotekene kan bidra til inkludering og utjevning	8
2.3 Gode erfaringer å bygge videre på.....	9
2.4. Flere muligheter	10
2.5 En god investering	12
2.5 Grasrottilbudet nedprioriteres	13
3. Framtidas folkebibliotek.....	13
4. Sluttnoter	15

1. Er ulikhet urettferdig?

Ulikheten øker i en rekke land. Ikke på 30 år har forskjellene mellom rike og fattige vært større. Den rikeste tidelen av befolkningen i OECD-landene tjener nå nesten ti ganger så mye som den fattigste tidelen. På 1980-tallet var dette forholdet 7:1. OECDs 40 prosent fattigste eier samlet bare 3 prosent av formuen i landene. De har også stor gjeld. Den rikeste tiendelen eier halvparten av all formue. Ulikheten øker også her hjemme. I Norge har Gini-koeffisienten¹ økt med hele 19 prosent siden 1980-tallet.¹ Land med høy ulikhet opplever langt flere sosiale problemer, som for eksempel kortere forventet livslengde, høyere barnedødelighet, dårligere matematikk- og lesekunnskaper og lavere tillit enn land med lav ulikhet.² Dessuten viser flere studier at ulikhet er skadelig også for økonomisk vekst. En studie fra OECD viser for eksempel at ulikhet har skadet veksten i Norge med hele 9 prosent siden 1980-tallet – på tross av at Norge har lavere ulikhet enn en del andre land.³ Stadig flere er bekymret over denne utviklingen.⁴

Men er all ulikhet negativt for samfunnet? Det finnes mange forskjellige oppfatninger om hva likhet er – og hva som er rettferdig. Det liberale likhetsprinsippet handler om sjanselikhhet – og er ganske bredt akseptert. Det innebærer at forutsetninger som rase, kjønn og sosioøkonomisk bakgrunn ikke skal begrense mulighetene man har. Et annet syn er tanken om resultatlikhet – at politikken skal bidra til at vi ender opp mest mulig likt, uavhengig av utgangspunkt. Skillet mellom disse avhenger i stor grad av hvor mye vi tror det er mulig å påvirke selv.

Mange vil være enige i at i at en viss grad av økonomiske forskjeller er akseptabelt. Dersom man for eksempel velger å jobbe deltid for å ha mer fritid, er det vanskelig å si at forskjellen i inntekt til andre som jobber fulltid er urettferdig. Om man ser at hardt arbeid lønner seg og faktisk fører fram, vil det dessuten motivere til ekstra innsats og således kunne spille en positiv rolle for samfunnet som helhet. For samfunnet som helhet er det viktig at det lønner seg å jobbe, slik at flest mulig deltar i verdiskaping og med skatteinntekter til fellesskapet.

På den andre siden kan man anføre at for store forskjeller kan ha motsatt effekt, spesielt dersom disse er knyttet til forhold man ikke selv kan påvirke. Dersom naboen arver både villa og Ferrari mens du jobber hardt og knapt har råd til husleia er det tvilsomt at man motiveres til ekstra innsats. Om arv og formue blir viktigere enn arbeid kan det føre til at arbeidslinja undergraves.

1.1 Sosial mobilitet gir flere muligheter

Det er vanskelig å skille mellom rettferdig og urettferdig ulikhet. Det kommer for eksempel an på om mulighetene en har, faktisk er like. En lakmestest på dette er å vurdere den sosiale mobiliteten i et land – altså hvor stor sannsynligheten er for at du gjør det bedre (eller evt. dårligere) enn dine foreldre hva gjelder f.eks. inntekt og utdanning. Om målet er at alle skal sikres like muligheter, bør derfor politikken sørge for at den sosiale mobiliteten er høy.

1.1.1 Den amerikanske drømmen som brast

Sjanselikhhet – eller fraværet av dette - er nøkkeltemaet i Robert Putnams siste bok «*Our Kids: The American dream in crisis*».⁵ Her viser han hvordan økende ulikhet har tatt livet av den amerikanske drømmen om at et bedre liv er mulig, bare man jobber hardt nok. Putnam er spesielt kjent for gjenopplivningen av teorien om sosial kapital (summen av normer, tillit og nettverk) – selve limet i det sosiale samfunnet. I sin mest kjente bok «*Bowling Alone*» fra 2000 viser han hvordan den sosiale kapitalen i samfunnet er i fritt fall. Erkjennelsen av at det er barna som lider mest når samfunn rakner, inspirerte professoren til å se nærmere på konsekvensene i «*Our Kids*».

Putnams bok er tapetsert med grafer og figurer hvis fellestrekk er at de ser helt like ut: Med form som åpne sakser viser de at gapet mellom de mest og minst ressurssterke hva gjelder inntekt og utdanning har økt drastisk langs alle tenkelige parametere. Skoleidrett, overvekt, sosiale nettverk, finansielle bekymringer og skoleresultater er bare noen av områdene hvor barna av rike familier har fått det bedre de siste tiårene, mens barn av fattige foreldre

¹ Et statistisk mål som vanligvis brukes til beregning av inntektsforskjeller. Målet viser ulikheten på en skala fra 0 til 1, hvor 0 indikerer at alle innbyggerne har helt jevnt fordelt inntekt, mens 1 indikerer at én person har all inntekt.

har fått det mye verre. Forskjellen i foreldres økonomiske investeringer i barna har økt drastisk. Vi får vite at familier der foreldrene har høy utdanning i dag bruker sju ganger så mye penger på barna enn foreldre som kun har fullført videregående skole. Siden 1980-tallet har den rikeste tidelen av amerikanske foreldre økt forbruket på barna sine med 75 prosent, mens foreldre med de laveste inntektene i dag bruker 22 prosent mindre. Samtidig tar skolene i økende grad betalt for aktiviteter som tidligere var gratis. Det ultimate beviset på at det ikke er de flinkeste hodene som vinner konkurransen, men dem som har mest ressurser, er at barn i USA i dag som har rike foreldre, men dårlige resultater fra videregående skole, har større sjanse til å oppnå en universitetsgrad enn barn med fattige foreldre og gode skolerresultater.

1.1.2 Sosial mobilitet i Norge

Norge har høy grad av sosial mobilitet. Men også her legger sosial og økonomisk bakgrunn begrensninger på den enkeltes muligheter i livet. Noen eksempler:

- Fattigdom går i arv: Barn som tilhører husholdninger med eneforsørgere, lav inntekt, mottak av sosialhjelp, dårlig yrkestilknytning og lavt utdanningsnivå, vil i større grad tilhøre lavere inntektsklasser som voksne sammenliknet med andre barn⁶
- Rikdom går i arv: 77 av Norges 100 rikeste har arvet formuen.⁷ Studier viser at arv er blitt viktigere. I 1993 hadde 26 prosent av de én prosent rikeste foreldre som også hadde vært blant de mest formuende i landet. I 2010 var denne andelen økt til 42 prosent.⁸ Studier viser at det er lite mobilitet i toppen av inntektsfordelingen. De som er rike det ene året er stort sett de samme som er rike året etter.⁹
- Mobiliteten faller mer og stiger mindre enn i andre OECD-land: Flere tar mindre utdanning enn sine foreldre. Færre tar mer utdanning enn foreldrene.¹⁰
- Utdanning går i arv: Barn av foreldre med grunnskole som høyeste utdanning har i gjennomsnitt 12 karakterpoeng mindre enn barn av høyt utdannede foreldre når de går ut av grunnskolen.¹¹ 90 prosent av barn med høyt utdannede foreldre fullfører videregående skole. Dette gjelder kun om lag 45 prosent som har foreldre med kun grunnskoleutdanning.¹²
- Trygd går i arv: Foreldre på uføretrygd har oftere barn på uføretrygd. Fem år etter at foreldrene begynte å motta uføretrygd etter å ha fått medhold i trygderetten, øker barnas sannsynlighet for å gjøre det samme med nesten seks prosentpoeng. Etter ti år har sannsynligheten økt med 11 prosentpoeng (SSB).¹³
- Mens det på begynnelsen av 1900-tallet ble stadig vanlige å gifte seg utenfor ens egne sosial klasse, er denne trenden snudd det siste halve århundret. «Krake søker make»- trenden øker mest i skandinaviske land.¹⁴

1.2 Institusjoner styrker sosial mobilitet

Hva kan vi gjøre for å sikre at alle har samme mulighet for å lykkes? I 2009 gjennomførte det regjeringsnedsatte «Fordelingsutvalget» en bred og omfattende analyse av økonomiske forskjeller i Norge. Den viktigste konklusjonen er at tidlig innsats er nøkkelen til jevn fordeling og å sikre alle like muligheter.¹⁵ Dette skjer i hovedsak gjennom institusjonene, som på denne måten fungerer som utjevne mekanismer i samfunnet.

Barn som går i barnehage har bedre utsikter til utdanning og arbeid senere i livet.¹⁶ Barnehagene gir barn med innvandrerbakgrunn en viktig innføring i norsk samfunnsliv og kultur, og gir verdifull språkopplæring, noe som i sum øker sjansene for vellykket integrering. Vi vet også at utdanningssystemet er en viktig nøkkel. Det er en sterk sammenheng mellom lavt utdanningsnivå og lav inntekt.¹⁷ Sannsynligheten for at folk fra den nederste inntektsgruppen i Norge vil klatre på lønnsstigen, er liten. Svært få i gruppen med lavest inntekt har utdanning utover ungdomsskole.¹⁸ Kvalifikasjonskravene i arbeidslivet har samtidig blitt tøffere. Ulike studier viser at 7-800.000 voksne i Norge kun har grunnskoleutdanning. Sannsynligheten for at disse faller utenfor arbeidslivet, er mye større enn for de med mer utdanning.¹⁹ At hele én av tre elever ikke fullfører videregående skole i løpet av fem år, og at én av seks slutter i løpet av utdanningsløpet, er derfor urovekkende. Spesielt ettersom foreldrenes utdanningsnivå har betydning for gjennomføringsgrad.²⁰

I dag har vi tilnærmet full barnehagedekning, og et gratis utdanningssystem åpent for alle. Likevel øker ulikheten i Norge.²¹ Vi bør vurdere hvordan vi kan styrke disse institusjonene, og sørge for at skolen gir læring og mestring til flere. Men det er antagelig ikke nok. Vi bør også vurdere hvilke andre institusjoner vi har eller kan skape i samfunnet. Gratis kjernetid i barnehager og skolefritidsordninger er forslag som er pekt på som kan forsterke fordelings- og inkluderings-effekten i utdanningsinstitusjonene. Enkelte partier har tatt til orde for heldagsskole for å kunne fange opp flere og gi skolen mer tid til både felles lek og læring. Ved Tøyen skole i Oslo økte deltakelsen i skolefritidsordning (SFO)/ Aktivitetsskole (AKS) fra tjue til nitti prosent etter at tilbudet ble gratis.²² Noen har tatt til orde for heldagsskole for å kunne fange opp flere og gi skolen mer tid til både felles lek og læring.²³ Det legges ulikt innhold i begrepet heldagsskole, og forslaget er omdiskutert før det er tydelig definert. Felles for denne typen tiltak er ønsket om å øke tilgang på felles og lærende institusjoner for flere, og dermed redusere ulikhet i muligheter.

1.3 Kulturlivet er en viktig arena

Skolen skal løse mange oppgaver. Hvilke andre arenaer kan supplere ønsket om å gi alle like muligheter? Kulturlivets institusjoner spiller en viktig rolle.

I Kulturutredningen pekes det på at «Deltakelse i kulturaktiviteter gir den enkelte opplevelser og mulighet til utvikling som menneske og samfunnsdeltaker», og at «Kulturaktivitetene gir arenaer for tilhørighet og sosialt fellesskap». Dessuten viser de til at kulturaktiviteter også gir «(...) skoloring til deltakelse i det uenighetsfellesskapet som er en forutsetning for et fungerende demokrati. De bidrar til å utvikle en ytringskompetanse som både gjelder den enkeltes foretrukne kulturuttrykk og -former, og som dreier seg om å forholde seg til nye opplevelser og til smaks- og uttrykkspreferanser hos andre grupper og enkeltpersoner».²⁴ Utvalget peker videre på at kulturlivet, gjennom utviklingen av arenaer der befolkningen får dele erfaringer og referanser, er viktig i et demokratiperspektiv.²⁵

EU ser deltakelse i kulturaktiviteter som en essensiell dimensjon i arbeidet med å skape et inkluderende samfunn. Bred adgang til kultur er derfor en viktig del av EUs sosiale inkluderingsprosess og spesielt for medlemslandenes arbeid med å utvikle nasjonale handlingsplaner mot fattigdom og sosial ekskludering.²⁶

2. Folkebibliotekets demokratiske særstilling

I Norge har vi bred tilgang til en rekke kulturtilbud. Det er imidlertid stor forskjell i hvem som bruker tilbudene. SSBs kulturbarometer viser at både inntekts- og utdanningsnivå og etnisk bakgrunn, har stor betydning for de fleste kulturtilbud – i alle fall de som koster penger.²⁷

Bruk av kulturtilbud som teater, kino, konserter, opera og ballett/danseforestillinger varierer med inntekt. Mens 11 prosent av dem med lavest husholdningsinntekt (2012) aldri har vært på teater, musikal eller revy, gjelder det bare 1 prosent av dem med høyest inntekt. Mens 63 prosent av dem med lavest inntekt oppgir å ha vært på kino de siste 12 måneder, gjelder dette 82 prosent av dem med høyest inntekt (2012).²⁸ En EU-undersøkelse fra 2006 viser at bruken av teater, konsert, opera og danseforestillinger varierer med 27 prosentpoeng mellom høyeste og laveste inntektskvartil i Norge. Det samme bildet gjelder også internasjonalt.²⁹ Dette er kanskje ikke så overraskende med tanke på et fellestrekk alle disse har til felles: De koster penger.

Derfor er det kanskje heller ikke så overraskende at Folkebiblioteket er et unntak. Her er tilbudet gratis, og brukergruppen langt mer mangfoldig. Folkebibliotekene er (etter kino) det kulturtilbudet mennesker med innvandrerbakgrunn fra Asia, Afrika, Latin- Amerika og Europa utenom EU/EØS bruker mest, og det er en høyere andel av befolkning med innvandrerbakgrunn som har besøkt et folkebibliotek enn for befolkningen sett under ett.³⁰ Inntekt og bosted har liten sammenheng med bruken av Folkebiblioteket.³¹ Imidlertid er folk fra lavinntektsshusstander mer aktive brukere av bibliotekene enn folk fra høyinntektsshusstander, og besøkshyppigheten er også generelt høyere enn for de fleste andre kulturaktiviteter.³² Det er særlig eldre enslige, enslige forsørgere og par med små barn som bruker folkebiblioteket mye. Professor Per Mangset ved Telemarksforskning konkluderer i en analyse av sosial ulikhet i kulturbruk med at «Dette vitner om folkebibliotekets særstilling som demokratisk kulturtilbud».³³

2.1 Bibliotekenes samfunnsoppdrag

Landets kommuner er pålagt å tilby innbyggerne et bibliotektilbud gjennom folkebibliotekloven.³⁴ Her nedfelles også det Enger-utvalget omtaler som folkebibliotekenes «særegne samfunnsoppdrag»³⁵: «Folkebibliotekene skal ha til oppgave å fremme opplysning, utdanning og annen kulturell virksomhet, gjennom aktiv formidling og ved å stille bøker og andre medier gratis til disposisjon for alle som bor i landet. Folkebibliotekene skal være en uavhengig møteplass og arena for offentlig samtale og debatt».³⁶ Med andre ord skal bibliotekene fremme kunnskap til alle, uavhengig av bosted og sosioøkonomisk bakgrunn.

2.2 En rolle i utvikling

Et samfunn i utvikling krever at bibliotekene evner å tilpasse seg. I den digitale tidsalderen vi lever i er litteratur bredt tilgjengelig for langt flere enn tidligere. Før var Folkebibliotekets «raison d'être» utlån av bøker. I dag vil det alltid finnes mer kunnskap på Google enn i en bibliotekshylle. Enger-utvalget mener bibliotekene har bestått prøven.³⁷ For eksempel tilbyr Folkebiblioteket flere tjenester i dag enn før: blant annet gratis tilgang på internett og litteratur på andre språk enn norsk.

Ifølge en Sentio-undersøkelse om brukeratferd i norske storbybibliotek er det i dag bare 46% av dem som besøker biblioteket som låner eller leverer bøker – resten bruker tid på andre aktiviteter.³⁸ Blant annet trenger de studieplass, utstyr og veiledning, deltar på arrangementer eller leser avisen.³⁹

Bibliotekene er i dag med andre ord ikke bare et sted for informasjonsinnhenting, men en læringsarena i videre forstand. Men folkebiblioteket har også en annen svært viktig verdi: det er en sosial møteplass. Eller som biblioteksjef i Oslo, Kristin Danielsen, skriver i en kronikk i Aftenposten: «Bibliotekene handler ikke om bøker. Vi er til for mennesker».⁴⁰

Enger-utvalget peker på bibliotekets bidrag til å stimulere samhandling mellom mennesker med ulike interesser og sosial og kultur tilhørighet, noe de mener kan bidra til at det utvikles tillit (og sosial kapital) og respekt på tvers av sosiale og kulturelle skillelinjer. Behovet for sosiale, fysiske møteplasser er hovedkonklusjonen samfunnsforskeren Robert D. Putnam lander på etter å ha studert hvordan de sosiale strukturene i det amerikanske samfunnet har forvitret og effekten dette har hatt på den sosiale kapitalen i samfunnet.⁴¹

Biblioteket kan også motvirke ensomhet i en tid der vi bruker stadig mindre tid på sosialt samvær.⁴² Deichmanske bibliotek har blant annet gjennomført undersøkelser med brukere av biblioteket som oppgir at tilbudet motvirker ensomhet- fordi de kunne være i et rom med andre mennesker.⁴³ Ser man på dagens unge har langt færre – på tross av økt fritid - sosialt samvær enn unge for 40 år siden. Fritiden går i stedet med til i hovedsak TV-titting, deltakelse på sosiale medier og dataspill. Spør man hva de vil bruke mer tid på, oppgir de samvær med venner som det viktigste.

Behov for trygghet

I tillegg til at det for mange oppleves som sosialt, kan også biblioteket være viktig av andre årsaker. Deichmanske bibliotek holder for tiden på med å lage en ungdomsfilial for dem mellom 10 og 15 på Tøyen. Brukerundersøkelsene i forkant viste at det viktigste behovet og forventningen de unge hadde til biblioteket var at det skulle være et sted de kunne føle seg trygge, og at det var voksenpersoner i lokalet. De ville ikke nødvendigvis aktiviseres, men ha mulighet til å «fylle rommet» med aktivitet selv.

44

En fjerdedel av bibliotekets brukere er der sammen med andre. Den sosiale dimensjonen ved å gå på biblioteket synes å være viktigst for dem som ikke har norsk som morsmål: ikke-vestlige brukere av biblioteket er den gruppen som i størst grad møter kjente på biblioteket, og det er også denne gruppen som i størst grad bruker tid på biblioteket uten å benytte tjenester der.⁴⁵

For di bibliotekenes rolle som *møteplass* er så sentral, kan folkebibliotekene dermed ikke enkelt erstattes av internettbaserte utlånsordninger – da går andre svært sentrale deler av bibliotekenes virksomhet bort. I Ramsberg kommune ble det derfor protester da myndighetene foreslo å legge ned bibliotekene fordi bøker i dag er tilgjengelige digitalt og overalt, skriver forfatter av boken «Boktjuvarna. Jakta på de försvunna biblioteken», Anders Rydell. «Å begrense bibliotek til utlånsstasjoner er fremfor alt ahistorisk», påpeker Rydell, og peker på at biblioteker gjennom tidene har vært like mye en møteplass som en bokutlåner. Og særlig viktig for dem som ikke sitter på privilegerte posisjoner i samfunnet⁴⁶.

«Å begrense bibliotek til en utlånsstasjon er fremfor alt ahistorisk»

- Anders Rydell

For di vi går i retning av en mer digitalisert og flerkulturell verden peker utvalget på at denne rollen vil bli enda viktigere i tiden framover. Dette er også konklusjonen i flere studier i forskningsprosjektet «Public Libraries». Folkebibliotekenes rolle som læringsarena og møteplass i en digitalisert verden trekkes også i Bibliotekutredningen fram som hovedårsaken til å satse og videreutvikle denne institusjonen i framtida.

2.3 Bibliotekene kan bidra til inkludering og utjevning

Sosial mobilitet handler om å gi alle muligheten til å delta. Bibliotekene har et unikt potensial: for det første er de gratis og tilgjengelige gjennom flere filialer i de fleste kommuner. For det andre har bibliotekene allerede en langt mer mangfoldig brukergruppe enn andre kulturinstitusjoner og deler av kulturlivet. For det tredje er bibliotekene allerede en møteplass og et sted der de som ikke har samme muligheter til å delta, får tilgang på verktøy, møteplass og kunnskap.

Bibliotekene kan dessuten møte en stor bredde av befolkningen gjennom å være et lavterskeltilbud uten særlige forpliktelser. Bibliotekene har ingen religiøs eller politisk agenda og krever ikke medlemskap. Professor i bibliotek- og informasjonvitenskap ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Svanhild Aabø, har pekt på at få offentlig arenaer har en så stor variasjon av besøkende fra lokalmiljøet: «På biblioteket er ingen lege, arbeidsledig, romanforfatter, pasient eller klient. På biblioteket er alle bare bibliotekbrukere. Hun peker på verdien ved at folk føler at biblioteket tilhører dem: «Også asylsøkere ser på biblioteket som et sted de har rett til å være. Vi tror at folkebibliotekene kan fange opp folk som er i ferd med å bli marginalisert. Disse kvalitetene ved biblioteket bidrar til sosial inkludering». Hun mener videre muligheten mangfoldet av bibliotekbrukere gir, må utnyttes bedre av myndighetene for å styrke den sosiale inkluderingen.⁴⁷

For eksempel gir bibliotekenes unike posisjon mulighet til å bøyte på det det Robert D. Putnam omtaler som et «savvy gap». Fritt oversatt er dette et slags kunnskapsgap, som oppstår når de som er lavest på den sosiale rangstigen mangler informasjon om hvilke muligheter som finnes og hva som skal til for å utnytte dem. Putnam har intervjuet barn fra ressurssterke familier som forteller om mange voksenpersoner som støtter og hjelper dem, forteller om hvilke muligheter de har og som involverer seg i skolegang og studier. Barna fra det man pleide å kalle arbeiderklassen vokser opp uten de samme støttende voksenpersonene i livene sine. Alt dette bidrar til at barn fra ressurssterke familier rett og slett har bedre innsikt i samfunnet, og dermed har et bedre utgangspunkt for å manøvrere i det, mener Putnam.

Den amerikanske drømmen i krise

I boka «Our Kids: The american dream in Crisis» blir vi kjent med flere barn og deres historier. Vi møter for eksempel David, som Putnam fant hengende i en park i Port Clinton. David vokste i hovedsak opp hos en far som var inn og ut av fengsel. En jevn strøm av kvinner gjennom farens liv har resultert i ni søsken.

David har ni halvøsken, men ingen fast adresse. Til sammen har David gått på sju ulike skoler. Etter å ha slitt seg gjennom skoleløpet endte han til slutt opp med et vitnemål etter å ha fått godkjent en jobb på Big Boppers Diner som en del av studieløpet (jobben mistet han imidlertid rett etterpå). David har selv havnet på kant med loven flere ganger, noe som har gjort det vanskelig å få jobb. Han er selv blitt far, «det bare skjedde». I motsetning til mange andre ønsker David seg høyere utdanning, men aner ikke hvordan han skal få det til. Han kan ikke huske å noen gang ha blitt tilbud råd eller veiledning av verdi og er bitter på at ingen i samfunnet rundt ham stilte opp selv om de visste hva som foregikk i familien.

Statistikken viser det samme: Fattige barn er i større grad er isolert, fra alle – familien, skolen og samfunnet. For eksempel har rike barn flere uformelle mentorer, som for eksempel familievenner, trenere eller rådgivere. Det fører til det Putnam kaller et "savvy gap" – (fritt oversatt et slags kunnskapsgap), der de fattigste rett og slett ikke får informasjon over hvilke muligheter som finnes rundt dem. Disse barna vokser også opp uten tillit til noen rundt seg.

48

Folkebibliotekets særtrekk gjør også at potensialet som integreringsarena er stort. Århus Folkebibliotek er blant dem som har tatt denne oppgaven på alvor – i en by der hele 12 prosent av innbyggerne er innvandrere eller flyktninger. Direktør Rolf Hapel omtaler bibliotekene som «The quiet integrators», og viser til undersøkelser blant unge mennesker i områder med høy andel innvandrere og flyktninger i Århus viser at folkebibliotekene er mer brukt enn ungdomsklubber, organisasjoner, sportsaktiviteter og til og med aktiviteter spesielt myntet på ungdom.⁴⁹ Det nye biblioteket i Birmingham er et eksempel på at et bibliotek også kan brukes som et byutviklingsverktøy: Et av målene med biblioteket i en by med store sosiale forskjeller var at det skulle være et landemerke for sosialt fellesskap.⁵⁰

2.3 Gode erfaringer å bygge videre på

Det er mange eksempler på hvordan samfunnsoppdraget er videreutviklet på bibliotekenes eget initiativ. Folkebiblioteket bidrar gjennom et variert og bredt tilbud både som utvidet læringsarena og som en viktig sosial møteplass. Deichmanske filial på Stovner i Oslo opplever for eksempel at barn og ungdom som kommer fra familier som ikke har råd til å delta på aktivitetsskolen (skolefritidsordningen) flokker seg til biblioteket når skoledagen er over. Tradisjonelt har slike grupper med ofte blitt avvist fra bibliotekene. På Stovner har man i stedet forsøkt å lage et tilbud som passer for dem som bruker og trenger biblioteket, gjennom ungdomsprosjektet #Biblo. Det er for eksempel opprettet et tilbud om jenteyoga, og det hentes inn ulike ressursvoksenpersoner som helsesøster, prest og ungdomsarbeidere slik at ungdom kan få svar på ting de lurer på. Selv om biblioteket opplever at disse barna og ungdommene trenger et større apparat, har de forsøkt å tilpasse seg behovene barna har innenfor de rammene de har til rådighet.⁵¹

Her viser vi noen flere eksempler:

- **Virker sosialt utjevne**

Som vi har vært inne på spiller bibliotekene en viktig rolle i å inkludere og utjevne ved å være et gratistilbud som er tilgjengelig for alle. Det er også flere eksempler på biblioteker som har tatt en mer aktiv rolle i å motvirke sosiale forskjeller. Fauske bibliotek fikk etter søknad i år 175.000 kroner til innkjøp av instrumenter til utlån for barn og ungdom i kommunen. Tiltaket er et ledd i kommunens samlede folkehelsearbeid, og skal bidra til å gi alle mulighet til å kunne prøve seg innenfor musikkens verden. I Kongsvinger kommune lever hvert femte barn under fattigdomsgrensa i flere bydeler.

Biblioteket er en del av kommunens plan om å redusere barnefattigdommen, og har for eksempel bidratt med gratis leksehjelp.⁵²

- **Gir bred tilgang på og opplæring i digitalt utstyr:** Mange av bibliotekenes brukere benytter seg av enkelt digitale tjenester som pc og gratis nettilgang. Flere trenger også opplæring i dette. Ved Bergen Folkebibliotek arrangeres «Laptopklubben» hver uke, i samarbeid med Bergen Røde Kors. Her øver man går man f.eks. gjennom temaer som e-post, dokumentbehandling, skype og sosiale medier.⁵³ Flere av bibliotekene tilbyr også langt mer avansert teknologi (som er dyr og vanskelig tilgjengelig for de fleste) blant annet på Deichmanskes «Folkeverksted». Det har til hensikt å gjøre dagens teknologi fritt tilgjengelig for alle og er åpent for dem som vil «lære, lage, fikle, reparere og dele». Her finnes arbeidsplasser til fri benyttelse og utstyr som 3D-printere, plotter, Arduino-sett, Raspberry Pi-sett, digitaliseringsstasjon (vinyl til MP3 og VHS til DVD), MaKey MaKey, LittleBits og Strawbees.⁵⁴
- **Bygger opp under frivillighet – være samfunnslim:** Mange biblioteker tilbyr i dag frivillige organisasjoner plass til å utføre viktige oppgaver, som for eksempel leksehjelp. Flere steder samarbeider også bibliotekene direkte med organisasjonene, som i Bergen der biblioteket i samarbeid med Det felles innvandrerråd i Hordaland hver uke arrangerer språkkafé.⁵⁵ Dette er et bidrag til å skape samhold mellom mennesker på tvers av bakgrunn.
- **Bidrar til økte leseferdigheter.** 400.000 voksne i Norge mangler grunnleggende ferdigheter i lesing.⁵⁶ Forskning viser stor effekt av språkstimulering i barnehagen. For eksempel viser studier at barn som kommer fra hjem med godt språkmiljø, har språk som ligger godt over gjennomsnittet for alderen. Barn som kommer fra hjem med svakt språkmiljø, men som går i barnehage med godt språkmiljø, hadde bedre språk enn de barna som befant seg i motsatt situasjoner. Et godt språklig barnehagetilbud kan med andre ord bidra til å utjevne forskjeller mellom barn.⁵⁷ Et eksempel på en aktiv rolle bibliotekene har tatt i å bidra til dette er den såkalte BOKTRAS-ordningen, en samarbeidsavtale mellom bibliotek og barnehager i Drammen, Klæbu og Sortland kommune. Målet var å etablere en kultur for lesing i barnehagen, gjennom å for eksempel gi tilgang til ny og aktuell barnelitteratur gjennom bibliotekfilialer i barnehagen. Det ble blant annet opprettet bibliotekfilialer i barnehagene, slik at barn og voksne hadde god tilgang til bøker, og for at foreldre og barn kunne låne bøker med seg hjem fra barnehagen.⁵⁸ Dette prosjektet var inspirasjonen bak «LeseFrø»-ordningen i kommuner som Bergen, Oslo og Kristiansand. I Oslo er det et samarbeidsprosjekt mellom Deichmanske og flere barnehager med stor andel minoritetsspråklige barn som skal sikre språkstimulering i en tidlig alder. Målet er å øke språkkompetansen både på eget morsmål og norsk gjennom økt tilgang til bøker, faste leseaktiviteter og gode leseropplevelser. I løpet av 2016 finnes ordningen i tre bydeler og når 3.000 barn.⁵⁹
- **Gir nyttig opplæring i å kunne uttrykke seg (kompetanse til å delta aktivt i samfunnet):** Å lære seg hvordan man danner meninger, formulere spørsmål og tar del i samfunnsdebatten er viktig. Det samme er opplæring i kritisk refleksjon. Et eksempel på en måte bibliotekene kan bidra til dette på, er gjennom debattserien ved Deichmanske i Oslo, «USAGT».⁶⁰ Den arrangeres av, for og med ungdom. Her tas debattene ikke andre tar og stemmer som ikke slipper til i det offentlige ordskiftet løftes fram og læres opp. I Bergen har man nylig igangsatt prosjektet UNG Læring der målet er å sette fokus på læring gjennom å involvere målgruppen og samarbeidspartnerne i utformingen av aktivitetene. Det er blant annet ansatt fire ungdommer i alder 14-18 på biblioteket for å planlegge innhold som debatter og andre arrangement i den nye avdelingen.⁶¹

2.4. Flere muligheter

Som vist sørger bibliotekene mange steder for at brukerne både kan *lære* på mange, nye måter – og for en uforpliktende møteplass der hele befolkningen kan møtes - uavhengig av karakteristika som etnisk bakgrunn eller inntekt. Å videreutvikle disse rollene er utvilsomt deres viktigste oppgave.

Det finnes imidlertid også andre eksempler på oppgaver der bibliotekene gjennom sin demokratiske særstilling kan spille en større rolle:

- **Bidra til livslang læring:** Én av tre elever fullfører i dag ikke videregående skole i løpet av fem år. Én av seks slutter i løpet av utdanningsløpet. Det er stor sammenheng mellom lav utdanning og lav inntekt. Fordi arbeidslivet blir stadig mer kompetansekrevende, kan denne utfordringen få større konsekvenser i framtida. Dette er en kolossal utfordring som er forsøkt løst på ulikt vis uten at noen har kommet særlig mye nærmere målet ennå. Det betyr at det er rom for å tenke nytt. Her bør man vurdere hvordan Folkebiblioteket kan bidra. En dansk undersøkelse viser for eksempel at bibliotekene hjelper folk gjennom utdanningsløpet. I studien oppgir femti prosent av deltakerne at bibliotekene har bidratt til å gjennomføre skole eller utdanning.⁶² Allerede i dag opplever norske bibliotek at brukerne ber om hjelp til å skrive CV eller søke jobb.⁶³

I dag har for eksempel skolene ansvaret for studie- og karriereveiledning, et tilbud som kritiseres for å være altfor dårlig. Denne oppgaven kan man legge til bibliotekene. Man kunne også tenke seg at bibliotekene også kan informere om, tilrettelegge for eller bidra til yrkesrettet kursing eller opplæring i samarbeid med Nav.

En modell til inspirasjon er de såkalte IDEA-stores i London.⁶⁴ Konseptet oppstod da bydelen Tower Hamlet i Øst-London, som har det laveste utdanningsnivået i byen, skulle få nytt folkebibliotek. Innbyggerne ble tatt med på råd for å utvikle det tilbudet de ønsket seg. Resultatet ble et radikalt annerledes bibliotek. Her er flere kommunale tjenester satt sammen slik at biblioteket har tilgang på karriereveiledning og også kvalifiserende kurs, i tillegg til tilbud om fritidsaktiviteter og mer tradisjonelle tjenester som lån av bøker. Deichmanske filial Furuset (det best besøkte biblioteket i Groruddalen) nyåpnes i 2016, og er inspirert av Idea-store i London. Her er det etablert et samarbeid mellom biblioteket og bydelen og flere kommunale tjenester samles samme sted, som ungdomstjenestene, frivillighetssentralen og voksenopplæringen.⁶⁵

- **Redusere det digitale klaseskillet:** Hele 96 prosent av befolkningen har tilgang på pc⁶⁶ og 97 prosent har tilgang på internett.⁶⁷ Svært mange har også tilgang på annet digitalt utstyr som smarttelefon (80 prosent⁶⁸) og nettbrett (70 prosent⁶⁹).

Likevel mangler mange grunnleggende digitale ferdigheter. Difi har estimert at rundt én million innbyggere vil ha utfordringer med å kommunisere digitalt med offentlige myndigheter.⁷⁰ En studie fra Fafo viser at én av 6 sliter med IKT-kunnskapen. Arbeidstakere over 55 år har klart svakest ferdigheter. Lavt utdanningsnivå er også et kjennetegn blant dem med svake IKT-ferdigheter. Ikke-vestlige innvandrere har også vesentlig dårligere IKT-ferdigheter enn andre uansett utdanningsnivå og graden av IKT-bruk på jobben.⁷¹

I dag øker den fysiske tilgjengeligheten til en rekke tjenester, som for eksempel banker, kraftig redusert. Også kontakt med offentlig sektor som Skatteetaten og helsevesenet er i økt grad digitalisert. Det stiller økte krav til digital kompetanse. Når mennesker ikke får til å bytte fastlege på internett eller åpne elektronisk post fra myndighetene, utgjør det et demokratisk problem. En rekke sporadiske tiltak derfor hatt som mål å bryte på gapet i digital kunnskap.

Bibliotekene har vært og er involvert. Som vi har vært inne på tidligere tilbyr de i dag både tilgang på og opplæring i enkle digitale verktøy som pc, men også mer avanserte som 3d-printing. I Bergen har man for eksempel hatt et samarbeidsprosjekt om digital inkludering mellom Nav og biblioteket finansiert av kommunal- og regionaldepartementet. Prosjektet innebar blant annet laptop-klubber og kursing i digitale offentlige tjenester, veiledningstjeneste for digitalt utstyr og informasjonskompetanse og digital kompetanseheving hos de ansatte. Noen av tjenestene holder fram i begrenset omfang, som teknisk hjelp til jobbsøknader, oppholdstillatelse og barnehageplass. En av erfaringene fra prosjektet var imidlertid at digital kompetanseheving krever store veiledningsressurser. Derfor vurderer de nå et samarbeid med Røde Kors.⁷²

Tilbudet for digital kompetanseheving preget av store lokale variasjoner og i stor grad drevet av frivillige. Flere av dem som tilbyr opplæring oppgir at etterspørselen overstiger tilbudet, men at de kunne gjort mer dersom ressursene var tilstrekkelige.⁷³

Det finnes med andre ord allerede et bredt spekter av frivillige som i samarbeid med blant annet bibliotekene tar på seg oppgaven med kursing og opplæring. Gjennom økte ressurser kan man bedre utnytte seg av muligheten dette gir. En DAMVAD-analyse av hvilke tiltak som bidra til å øke den digitale kompetansen i Norge peker for eksempel på måten danske myndigheter koordinerer og legger til rette for erfaringsutveksling og stordriftsfordeler i utvikling av opplæringsmateriell: «Et formalisert nettverk gir også muligheter for å tilby opplæring av og materiell til kursholdere, og dele erfaringer og utfordringer på tvers av tilbydere».⁷⁴ Innsatsen kan beskrives og tydeligere bestilles av nasjonale myndigheter og videre koordineres av bibliotekene i samarbeid med frivillige organisasjoner.

- **Generell borgerservice og møteplass:** I tillegg kan man tenke seg at bibliotekene kan tilby det man i København kaller «borgerservice». Dette er et tilbud der man blant annet får hjelp med digitale tjenester som å bestille pass, fornye førerkort, og komme seg i gang som bruker av de digitale offentlige tjenestene (for eksempel tilsvarende Altinn og MinID her hjemme). Tilbudet er delvis lagt til de offentlige bibliotekene gjennom «Borgerservicesentere», der man kan møte opp for personlig hjelp.⁷⁵

2.5 En god investering

Nettopp fordi bibliotekets samfunnsoppdrag er bredt, peker flere flere studier på at investeringen i dem er lønnsom. Biblioteksforskningsprogrammet «The Value and Impact of Public Libraries» resulterte i en rekke studier som for eksempel vurderer hvilken verdi biblioteket har på områder som betydning for sosialt marginaliserte, effekten av lesestimulering hos barn og voksne, nytten av datahjelp og tilgang på IT, til folkebibliotekets rolle ved innføring av e-borgerskap.⁷⁶ En av studiene oppsummerer resultatene fra til sammen 38 studier fra ulike land. Konklusjonen er at samfunnet tjener på investeringene i bibliotekene.⁷⁷

En norsk studie viser at samfunnet får igjen fire ganger verdien av de kronene samfunnet investerer i bibliotekene.⁷⁸ En studie fra Copenhagen Economics om folkebibliotekene i Danmark tyder på at de årlig øker dansk verdiskaping med 2 milliarder kroner. Forklaringen er bibliotekenes arbeid med å stimulere barns leseferdigheter utenfor skolen. Konsulentselskapet mener samfunnsgevinsten kunne vært enda større hvis bibliotekene videreutviklet tilbudet.⁷⁹

Stor verdi for befolkningen

Den norske studien er basert på hvordan befolkningen verdsetter biblioteket i kommunen – og om det er verdt sin pris. Hovedkonklusjonen er at norske husstander i gjennomsnitt verdsetter nytten som klart høyere enn kostnaden ved å framskaffe dem. Forholdet er om lag 1:4. For hver skattekroner som brukes på folkebibliotekene på landsbasis får innbyggerne det firedobbelte igjen.

Respondentene fordelte selv sin verdsetting av bibliotekene på ulike motiver.

- Verdien av egen og familiens bruk utgjør rundt 60 prosent.
- 35-40 prosent begrunnes med kulturelle og sosiale motiver.

«Blanding av egen- og samfunnsinteresse viser at biblioteket er et fellesgode. Folk mener at biblioteket er viktig for seg og familien, men verdsetter også at andre personer bruker det, at det sprer kultur og kunnskap, tar vare på litteraturarven og fremmer demokrati og likhet. Hele 94 prosent mener det er en rettighet å ha et folkebibliotek i kommunen. Dette overveldende flertallet er oppsiktsvekkende og et viktig signal (...)), oppsummerer professor i bibliotek- og informasjonvitenskap ved Høgskolen i Oslo og Akershus, Svanhild Aabø, som står bak studien.

2.5 Grasrottilbudet nedprioriteres

På tross av at alle synes å være enige om gratistilbudenes viktige demokratiske rolle, og at de er en god investering, er det dette som i størst grad nedprioriteres.

Det er kommunene som i hovedsak står for den offentlige finansieringen av kulturvirksomheten i Norge. I Kulturutredningen pekes det på at kultur ofte blir sårbart for kutt når kommunepolitikere skal få budsjettene til å møtes. Det statlige kulturloftet gav vekst i kommunenes investeringsutgifter til kulturformål, men har i hovedsak gått til festivaler og idrettsformål. Utvalget mener dette isolert sett er positivt, fordi det bidrar til en desentralisering av kunst- og kulturtilbudet. De er imidlertid bekymret over at dette går på bekostning av det de kaller den «kulturelle grunnmuren»: «Kommunenes utgifter til det utvalget kaller den kulturelle grunnmuren, som folkebibliotek, kulturskoler og fritidsklubber har stagnert i den samme perioden».

Folkebiblioteket er det området som har kommet dårligst ut, på tross av flere lovnader om å videreutvikle denne institusjonen.⁸¹ Det ser man tydelig i statistikken: Antallet folkebibliotekavdelinger i landets kommuner har gjennom flere år falt jevnt, fra 1005 avdelinger i 2000 til 715 i 2013.⁸² Bibliotekandelen i kulturbudsjettene er redusert med 33 prosent mellom 2001 og 2014⁸³, fra 20,2 prosent til dagens 13,5 prosent.⁸⁴

Perioden mellom 1960- og 1980-tallet omtales som folkebibliotekenes «gullalder». Biblioteknettverket ble utvidet kraftig. I Oslo hadde Deichman på det meste 350 ansatte og betjente bibliotekstasjoner på 30 steder.⁸⁵ I dag er det 19 filialer og 230 ansatte. Til sammenligning i Norden har Helsinki 37 filialer⁸⁶ og Stockholm 40.⁸⁷

Statistiker og tidligere forsker ved avdeling for journalistikk, bibliotek- og informasjonsfag ved Høgskolen i Oslo, Tord Høivik, viser til at strukturelle endringer forklarer en del av bildet: «Utgiftene til folkebibliotek, kulturskoler og fritidsklubber har stagnert. Kommunene har plassert lederne i bibliotek, kulturskoler og fritidsklubber lenger ned i organisasjonen. Dermed blir det vanskeligere å få gjennomslag i budsjettprosessen. Utvalgets analyse av de kommunale budsjettene viser at bibliotek har blitt prioritert lavere og lavere i perioden etter 2002.»⁸⁸

3. Framtidas folkebibliotek

Folkebiblioteket har en særstilling i det norske kulturlivet i dag, og har dessuten vist evne til å utvide og tilpasse seg et bredere samfunnsoppdrag. Denne rollen kan ytterligere forsterkes, og bidra til å avlaste andre institusjoner som skolen med tunge oppgaver som integrering og utjevning.

For det første bør bibliotekene styrkes i det arbeidet de allerede gjør. Svært mange biblioteker tar i dag samfunnsoppdraget på alvor, og har tilpasset rollen som bred læringsarena og sosial møteplass til de utfordringene de opplever i sine nærmiljøer. Fordi de både møter et bredt mangfold mennesker og har god geografisk spredning, er det bibliotekene selv som best vet hvor skoen trykker og hva behovet er. Frihet til å finne løsninger på egne kreative måter må være hovedregelen. Statens oppgave bør være å signalisere tydelig at de trenger og ønsker bibliotekenes bidrag, og tilrettelegge for at bibliotekene kan forsterke denne innsatsen ved å bidra med økte ressurser. De bør også definere tydeligere enn i dag hva de ønsker at bibliotekene skal bidra til.

Vi må også tenke nytt. Man kan se for seg at nasjonale myndigheter i større grad kan utnytte potensialet biblioteket har i å løse noen felles utfordringer. Utdanningsinstitusjonene har i dag mange oppgaver. Likevel er det ofte disse som pekes på når nye oppgaver skal løses. Derfor bør man i tillegg se på alternative organiseringer. Folkebiblioteket skiller seg positivt ut ved den demokratiske særstillingen de har i dagens samfunn. De når gjennom til et bredt utvalgt av landets befolkning, og kan derfor bedre utnyttes til å løse en del utfordringer i samfunnet. Vi har pekt på noen aktuelle roller biblioteket kan ta som en del av oppgaven og posisjon som en inkluderende og utjevne møteplass, blant annet når det gjelder livslang læring og digital kvalifisering.

Et viktig element er tilgjengelighet. Både når det gjelder god geografisk spredning av filialer og når det gjelder åpningstider. Et folkebibliotek som stenger før normalarbeidsdagen er over og som ikke holder åpent mer enn fire timer i helgene, gir ikke god nok tilgjengelighet. Selvbetjente utlånsstasjoner er et godt tilbud for å bøte på dette. Men som vi har vist, er det ikke lenger utlån av bøker som er bibliotekenes viktigste oppgave. Rollen som læringsarena i videre forstand gjennom veiledning og kursing ivaretas ikke når tilbudet utvides som en selvbetjent tjeneste. Det gjør heller ikke den viktigste verdien ved folkebiblioteket i dag: Den sosiale møteplassen, som bidrar til både utjevning og inkludering.

Folkebibliotekene er en god investering. Vi vet at forebygging av sosiale problemer er langt billigere enn å reparere konsekvensene av dem. Flere studier viser at ulikhet skader økonomisk vekst. I Norge anslås veksten å være redusert med hele ni prosentpoeng siden 1990-tallet grunnet økonomiske forskjeller. Sosiale problemer som kriminalitet, lave matematikk- og lesekunnskaper og lav tillit preger land med høy ulikhet. Dette er kostbare utfordringer. Flere mener for eksempel at det norske tillitsnivået er mer lønnsomt enn oljen.⁸⁹

De økonomiske forskjellene øker i Norge. Tiltak som bidrar til å redusere forskjeller blir derfor enda viktigere i tiden framover. Utdanningsinstitusjoner som barnehager og skoler har i dag allerede svært mange oppgaver de er påkrevd å løse. I stedet for å tillegge dem enda flere, og dermed stå i fare for at flere oppgaver løses dårligere, er det samfunnsøkonomisk lønnsomt å kanalisere ressursene andre steder. Som vi har vist skiller Folkebiblioteket seg markant ut som en institusjon med posisjon og potensiale for å løse flere oppgaver enn i dag.

Notatet er skrevet av fagrådgiver Hannah Gitmark i november 2015. Forfatteren står ansvarlig for alle eventuelle feil og mangler i dokumentet. Ta gjerne kontakt dersom du finner slike.

4. Sluttnoter

- 1 OECD (2015). «In it together: Why less inequality benefits all»: <http://www.oecd.org/social/in-it-together-why-less-inequality-benefits-all-9789264235120-en.htm> [Lesedato: 09.11.15]
- 2 Wilkinson, R., og Pickett, K. (2009). *The Spirit Level: Why More Equal Societies Almost Always Do Better*. London: Allen Lane.
- 3 OECD (2014). «Focus on inequality and growth»: <http://www.oecd.org/social/Focus-Inequality-and-Growth-2014.pdf> [Lesedato: 09.11.15]
- 4 For eksempel har både OECD, IMF og Standard and Poors pekt på konsekvensene dette medfører.
- 5 Putnam, Robert (2015). *Our kids. The American Dream in Crisis*. New York: Simon & Schuster.
- 6 Epland, Jon og Kirkeberg, Mads Ivar (2010). «Inntektsmobilitet mellom generasjoner: Går økonomiske levekår i arv?», *Samfunnspeilet*, Nr. 3: <https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/gaar-okonomiske-levekaar-i-arv> [Lesedato: 09.11.15]
- 7 Dagens Næringsliv (2015). «Tre av fire av de rikeste født sånn», 18. oktober, <http://www.dn.no/nyheter/finans/2015/10/18/2042/Skatt/tre-av-fire-av-de-rikeste-ferd-snn> [Lesedato: 09.11.15]
- 8 Hansen, Marianne N. (2014). «Self-made wealth or family wealth? Changes in intergenerational wealth mobility». *Social Forces*. Vol. 92, Nr. 2, s. 457–481: <http://sf.oxfordjournals.org/content/early/2014/07/25/sf.sou078> [Lesedato: 09.11.15]
- 9 Aaberge, R. Atkinson, A, og Modalsli, J. (2013). «Er rike mennesker alltid rike?». *Økonomiske analyser*. Nr. 4: https://www.ssb.no/inntekt-og-forbruk/artikler-og-publikasjoner/_attachment/140348?_ts=14150b19b98 [Lesedato: 09.11.15]
- 10 Echren, R. (2014). «Sosial reproduksjon av utdanning?». *Samfunnspeilet*, Nr. 5: http://www.ssb.no/utdanning/artikler-og-publikasjoner/_attachment/210120?_ts=14a1afdd738 [Lesedato: 09.11.15]
- 11 Idem.
- 12 NOU 2009:10. «Fordelingsutvalget», s. 15: <https://www.regjeringen.no/contentassets/8aeb49e1528f414091fc1cc36ec1137b/no/pdfs/nou20092009001000dddpdfs.pdf> [Lesedato: 09.11.15]
- 13 Aftenposten (2014), «Trygdebruken smitter fra generasjon til generasjon», 23.oktober: <http://www.aftenposten.no/okonomi/Trygdebruken-smitter-fra-generasjon-til-generasjon-7499085.html> [Lesedato: 09.11.15]
- 14 NOU 2009:10. «Fordelingsutvalget», s. 343: <https://www.regjeringen.no/contentassets/8aeb49e1528f414091fc1cc36ec1137b/no/pdfs/nou20092009001000dddpdfs.pdf> [Lesedato: 09.11.15]
- 15 Idem.
- 16 Idem, s. 140.
- 17 Idem (f.eks. s. 68).
- 18 Idem, kap. 5.
- 19 Idem.
- 20 SSB (2015). «Gjennomstrømning i videregående opplæring, 2009-2014», 4. juni: <https://www.ssb.no/vgogjen> [Lesedato: 09.11.15]
- 21 SSB (2014). «Indikatorer for bærekraftig utvikling - 2014: Utvikling i inntektsulikhet», 11.juni: <https://www.ssb.no/natur-og-miljo/barekraft/utvikling-i-inntektsulikhet> [Lesedato: 09.11.15]
- 22 NRK (2014). «SV vil spre SFO-suksess i Oslo», 23. april: <http://www.nrk.no/ostlandssendingen/sv-vil-spre-sfo-suksess-i-oslo-1.11678587> [Lesedato: 09.11.15]
- 23 Aftenposten (2015), «Skei Grande snur: Ønsker heldagsskole», 10.april: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/politikk/Skei-Grande-snur-Onsker-heldagsskole-7976052.html> [Lesedato: 09.11.15] og Dagens Næringsliv (2014), «SV vil bygge heldagsskolen», 18.november: <http://www.dn.no/nyheter/politikk/Samfunn/2014/11/18/0556/sv-vil-bygge-heldagsskolen> [Lesedato: 09.11.15]
- 24 NOU 2013:4. «Kulturutredningen»: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-4/id715404/> [Lesedato: 09.11.15]
- 25 Idem.

- 26 European Commission, Community Action Programme on Social Exclusion (2005). «The role of culture in preventing and reducing poverty and social exclusion», Policy Studies Findings nr.2: http://ec.europa.eu/employment_social/social_inclusion/docs/studyculture_leaflet_en.pdf [Lesedato: 09.11.15]
- 27 SSB (2013). «Norsk kulturbarometer, 2012», 21. mai: <http://www.ssb.no/kulturbar/> [Lesedato: 09.11.15]
- 28 Vaage, Odd F. (2013). «Norsk kulturbarometer, 2012», Oslo: SSB: http://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/113702?_ts=13eac012f98 [Lesedato: 09.11.15]
- 29 Vaage, Odd F. (2011). «Nordmenn blant de ivrigste på kultur», Samfunnsspeilet nr. 4: <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/nordmenn-blant-de-ivrigste-paa-kultur> [Lesedato: 09.11.15]
- 30 Vaage, Odd F. (2009). «Kultur og mediebruk blant personer med innvandrerbakgrunn», Oslo: SSB: https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200929/rapp_200929.pdf [Lesedato: 09.11.15]
- 31 Vaage, Odd F. (2012). «Norsk kulturbarometer 2012», Oslo: SSB: https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/artikler-og-publikasjoner/_attachment/113702?_ts=13eac012f98 [Lesedato: 09.11.15]
- 32 Vaage, Odd F. (2008). «Norsk kulturbarometer 2008», Oslo: SSB: https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/sa107/hele_publikasjonen.pdf [Lesedato: 09.11.15]
- 33 Mangset, P. (2012). «Demokratisering av kulturen? Om sosial ulikhet i kulturbruk og deltakelse», TF-notat, nr. 7: <https://www.telemarkforskning.no/publikasjoner/filer/2006.pdf> [Lesedato: 09.11.15]
- 34 L.20.12.1985 nr. 108, «Folkebibliotekloven»: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108> [Lesedato: 09.11.15]
- 35 NOU 2013:4. «Kulturutredningen»: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-4/id715404/> [Lesedato: 09.11.15]
- 36 L.20.12.1985 nr. 108, «Folkebibliotekloven»: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1985-12-20-108> [Lesedato: 09.11.15]
- 37 NOU 2013:4. «Kulturutredningen»: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-4/id715404/> [Lesedato: 09.11.15]
- 38 Sentio (2008). Hvem er de og hvor går de? Brukeratferd i norske storbybibliotek, Oslo: ABM-utvikling: <http://www.nb.no/nbsok/nb/dd481cf054dc2a4e96a06817eeb6401a?index=7#5> [Lesedato: 09.11.15]
- 39 Idem
- 40 Aftenposten (2015). «Biblioteket handler ikke om bøker. Vi er til for mennesker», 7.november: <http://www.aftenposten.no/kultur/Deichman-sjefen-Biblioteket-handler-ikke-om-boker-Vi-er-til-for-mennesker-8232886.html> [Lesedato: 09.11.15]
- 41 Putnam, Robert (2000). Bowling alone: The collapse and revival of American community. New York: Simon & Schuster.
- 42 SSB (2012). «Tidsbruksundersøkelsen, 2010», 18.januar: <https://www.ssb.no/tidsbruk/> [Lesedato: 09.11.15]
- 43 Brukerundersøkelser (intervjuer) med brukere av Deichmanske filial Majorstuen etter at tilbudet ble utvidet med økt åpningstid. Kilde: Oppgitt i samtale med sjef Kristin Danielsen ved Deichmanske bibliotek (den 9.11.15)
- 44 Brukerundersøkelser (intervjuer) med brukere av Deichmanske filial Majorstuen etter tilbudet ble utvidet med økt åpningstid. Kilde: Deichmanske bibliotek
- 45 Sentio (2008). Hvem er de og hvor går de? Brukeratferd i norske storbybibliotek, Oslo: ABM-utvikling: <http://www.nb.no/nbsok/nb/dd481cf054dc2a4e96a06817eeb6401a?index=7#5> [Lesedato: 09.11.15]
- 46 Kronikk i Dagens Nyheter: «Bibliotek en helig plats for fria tanker och levande möten». Anders Rydell, trykker 5. september 2015, lastet ned fra: <http://www.dn.se/bibliotek-en-helig-plats-for-fria-tankar-och-levande-moten/>
- 47 Forskning.no (2012), «Inkluderende biblioteker», 26.januar: <http://forskning.no/etnisitet-kulturpolitikk-kunst-og-litteratur/2012/01/inkluderende-biblioteker> [Lesedato: 09.11.15]
- 48 Putnam, Robert (2015). Our kids. The American Dream in Crisis. New York: Simon & Schuster.
- 49 Århus Public Libraries (2005). Embracing Diversity, Empowering Citizens in Denmark, Washington: Council on Library and Information Resources: <http://www.clir.org/pubs/reports/pub131/pub131.pdf> [Lesedato: 09.11.15]
- 50 Universitetet i Birminghams hjemmeside: <http://libraryofbirmingham.com/>[Lesedato: 09.11.15]
- 51 Prosjekt #Biblo – beskrevet at Deichmanske bibliotek i samtale med biblioteksjef Kristin Danielsen (november 2015).
- 52 NRK (2013). «-Barnefattigdom dreier seg ikke bare om økonomi», 29.august: <http://www.nrk.no/ho/barnefattigdom-er-mer-enn-okonomi-1.11209133> [Lesedato: 09.11.15]

- 53 Folkebiblioteket i Bergen, om tilbud om «Laptopklubb»: <http://bergenbibliotek.no/blogg/laptopklubb/> [Lesedato: 09.11.15]
- 54 Deichmanske bibliotek i Oslo, om «Folkeverkstedet»: <https://www.deichman.no/folkeverkstedet> [Lesedato: 09.11.15]
- 55 Folkebiblioteket i Bergen, om tilbud om «språkkafé»: <http://bergenbibliotek.no/om-biblioteket/tjenester/spraakkafe> [Lesedato: 09.11.15]
- 56 VOX (2013). «PIAAC – internasjonal undersøkelse om voksnes ferdigheter», 13. september: <http://www.vox.no/statistikk-og-analyse/statistikk-og-analyse-om-grunnleggende-ferdigheter/PIAAC/> [Lesedato: 09.11.15]
- 57 Se oppsummering i f.eks. Hoel, T. Oxborough, G.H.O. Wagner, Å.K.H. (2011). Lesefrø. Språkstimulering gjennom leseaktiviteter i barnehagen. Oslo: Cappelen Damm Akademiske; Deichmanske bibliotek
- 58 Hoel, T. Bråthen, L.B. Kaasa, M. (2008). «Les for meg – pliiis! Om barn, litteratur og språk», ABM-skrift nr. 47, s. 24–35: <http://www.nb.no/nbsok/nb/044ff1eabb30e73b1d720d9e33e13751.nbdigital?lang=no#31> [Lesedato: 09.11.15]
- 59 Deichmanske bibliotek i Oslo, om ordningen «LeseFrø»: <https://www.deichman.no/side/lesefro> Lesedato
- 60 Deichmanske bibliotek i Oslo, om ordningen «Usagt»: <https://www.deichman.no/usagt> Lesedato
- 61 Oppgitt i samtale med sjef for biblioteket i Bergen, Leikny Haga Indergaard (11.11.15)
- 62 Danmarks bibliotekforening (2014). «Bibliotekerne hjelper borgerne gjennom uddannelsen»: <http://www.db.dk/bibliotekerne-hj%C3%A6lper-borgerne-igennem-uddannelsen> [Lesedato: 09.11.15]
- 63 Dagsavisen (2015). «Fra Øst-London til Oslo Øst», 13. april: <http://www.dagsavisen.no/kultur/fra-%C3%B8st-london-til-oslo-%C3%B8st-1.350116> [Lesedato: 09.11.15]
- 64 Idea Stores hjemmesider: <https://www.ideastore.co.uk/>
- 65 Dagsavisen (2015). «Fra Øst-London til Oslo Øst», 13.april: <http://www.dagsavisen.no/kultur/fra-%C3%B8st-london-til-oslo-%C3%B8st-1.350116> [Lesedato: 09.11.15]
- 66 SSBs statistikkbank: <https://www.ssb.no/statistikkbanken/selectvarval/saveselections.asp> [Lesedato: 09.11.15]
- 67 Idem
- 68 SSBs statistikkbank (Norsk mediebarometer): <https://www.ssb.no/statistikkbanken/SelectVarVal/Define.asp?MainTable=MedieElektron&KortNavnWeb=medie&PLanguage=0&checked=true> [Lesedato: 09.11.15]
- 69 Idem
- 70 Difi (2014). «Kor mange innbyggjarar kan kommunisere med forvaltninga digitalt? Ein gjennomgang av statistikk om internettbruk og digitale ferdigheitar hjå innbyggjarane»: <https://www.difi.no/sites/difino/files/difinotat-2014-1-kor-mange-innbyggjarar-kan-kommunisere-med-forvaltninga-digitalt-ny.pdf> [Lesedato: 09.11.15]
- 71 Arbeidslivet.no (2015). «1 av 6 sliter med datakunnskapene», 11.august: <http://www.arbeidslivet.no/Velferd/Utdanning/1-av-6-sliter-med-data-kunnskapene/> [Lesedato: 09.11.15]
- 72 Rapport om DEL-prosjektet, Bergen Folkebibliotek: <http://bergenbibliotek.no/om-biblioteket/rapport-del-digital-inkludering>. [Lesedato: 09.11.15]
- 73 Damvad (2013). «Tiltak som kan bidra til å øke befolkningens digitale deltagelse og kompetanse»: https://www.regjeringen.no/contentassets/88b4acf5209b4a15b43580ff557e2ebe/tiltak_digital_deltagelse.pdf [Lesedato: 09.11.15]
- 74 Idem
- 75 København kommunes hjemmesider, om «Borgerservicesentrene»: <http://www.kk.dk/artikel/borgerservicecentre-0> [Lesedato: 09.11.15]
- 76 The International Federation of Library Associations and Institutions' hjemmeside, om prosjektet «Value of public libraries»: <http://blogs.ifla.org/public-libraries/2013/01/26/value-of-public-libraries-2/> [Lesedato: 09.11.15]
- 77 Aabø, Svanhild (2009). «Libraries and return on investment (ROI): a meta-analysis. New Library World, Vol. 110 Nr 7/8, side 311 – 324.
- 78 Aabø, Svanhild (2005). The value of public libraries. A methodological Discussion and Empirical Study Applying the Contingent Valuation Method. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for medier og kommunikasjon. <https://www.duo.uio.no/bitstream/handle/10852/27223/avhandling-aabo.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [Lesedato: 09.11.15]

-
- ⁷⁹ Copenhagen Economics (2015). Folkebibliotekernes samfunnsøkonomiske verdi. København: Copenhagen Economics/Tænketanken Fremtidens biblioteker:
http://fremtidensbiblioteker.dk/wp/wp-content/uploads/2013/04/Rapport_Folkebibliotekernes_samfunns%C3%B8konomiske_v%C3%A6rdi_lang.pdf
[Lesedato: 09.11.15]
- ⁸⁰ Aabo, Svanhild (2011). Skjebneår for bibliotekene. Kronikk i Aftenposten, 19.oktober:
<http://www.aftenposten.no/meninger/debatt/Skjebnear-for-bibliotekene-6391065.html> [Lesedato: 09.11.15]
- 81 NOU 2013: 4. «Kulturutredningen»: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/nou-2013-4/id715404/>
[Lesedato: 09.11.15]
- 82 Statistikk hos MedieNorge: «Antall avdelinger og årsverk ved norske folkebibliotek»:
<http://www.medienorge.uib.no/statistikk/medium/boker/391> [Lesedato: 09.11.15]
- 83 Norsk bibliotekforening (2015). «Kartlegging: Folkebibliotekene taper på budsjettene», 17.juni:
<http://norskbiibliotekforening.no/2015/06/kartlegging-folkebibliotekene-taper-pa-budsjettene/> [Lesedato: 09.11.15]
- 84 Høivik, Tord (2015). «Kulturløft uten bibliotek», Bok og Bibliotek nr. 3, sd. 41- 42:
http://www.bokogbibliotek.no/images/stories/pdf_2015/Bob-3-2015_web.pdf [Lesedato: 09.11.15]
- 85 Ringdal, Nils Johan (1985). By, bok, borger. Oslo: Aschehoug & Co.
- 86 Biblioteket i Helsinkis hjemmesider: <http://www.hel.fi/hki/Kirjasto/en/Etusivu> [Lesedato: 09.11.15]
- 87 Biblioteket i Stockholms hjemmesider: <https://biblioteket.stockholm.se/> [Lesedato: 09.11.15]
- 88 Høivik, Tord (2015). «Kulturløft uten bibliotek», Bok og Bibliotek nr. 3, sd. 41- 42:
http://www.bokogbibliotek.no/images/stories/pdf_2015/Bob-3-2015_web.pdf [Lesedato: 09.11.15]
- 89 Aftenposten (2014). «Høy tillit er god økonomi», 15.september: <http://www.aftenposten.no/okonomi/Hoytillit-er-god-okonomi-7706517.html> [Lesedato: 09.11.15]